

Faruk Kozić

PRAVA ŽENA

Sažetak

Posljednjih sto godina obilježila je borba kako bi se ženama omogućio jednak pristup ekonomskim, društvenim, kulturnim i političkim pravima. Mjesta za poboljšanje položaja žena uvijek ima. Iako je ravnopravnost između žena i muškaraca sadržana u Ustavu BiH, žene su i dalje izložene diskriminaciji i stereotipima. Boljom primjenom Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH bio bi unaprijeđen položaj žene u državi. Nedostatak volje među političkim liderima da imenuju više žena u institucije s pravom odlučivanja u zakonodavnim tijelima, znači da propisana kvota ostaje kao neiskorištena metoda osiguravanja ravnopravnosti spolova. Ni jedno društvo ne može biti politički, ekonomski, niti društveno stabilno, ako polovina stanovništva nema priliku učestvovati na konzistentan i angažovan način. Politički zastoji, nedostatak novih ideja, pravaca i boljih rješenja s kojima se BiH suočava mogao bi se otkloniti, kad bi bilo više žena u institucijama i politici. Mogućnost svih članova društva da učestvuju u politici ili na bilo koji drugi način u svojim zajednicama od osnovnog je značaja za vitalnost demokratskih institucija. To je izazov na koji trebamo svi demokratski odgovoriti, muškarci i žene. Ravnopravnost spolova temeljno je pitanje ljudskih prava, koja treba stalno unapređivati. Istinska jednakost žena i muškaraca biće postignuta samo ako se formalna i stvarna jednakost u potpunosti realizuju u praksi. Uvođenje rodne analize u teoriju i praksu ljudskih prava senzibilizira nas za razlike između žena i muškaraca u društvu te za specifične načine na koje se krše ljudska prava žena. Očito je da treba podsticati rodno osjetljivo razmišljanje, kako bismo svi mogli uživati ista prava, bez obzira na spol, boju kože, rasu i religiju.

Ključne riječi: prava žena, Međunarodni dan žena, pravo na izbor bračnog partnera, pravo na planiranje porodice, feminizam, reproduktivna prava žena, nasilje nad ženama, sufražetkinja

RIGHTS OF WOMEN

Summary

The last hundred years is a struggle, in order to allow women equal access to economic, social, cultural and political rights. Places to improving women's status still. Although equality between women and men enshrined in the Constitution, women are still subjected to discrimination and stereotyping. Better enforcement of the Law on Gender Equality in BiH would be improved the position of women in the country. The lack of will among political leaders, to appoint more women in decision-making institutions of the Legislature, meaning that propisanana quota remains unused as a method of ensuring equality spolava. Neither company may not be politically, economically or socially stable, if half the population does not have the opportunity to participate in a consistent and engaging way. Political stalemate, the lack of new ideas, directions and better solutions that BiH is facing could be eliminated, if there were more women in the institutions and the platter. Opportunities for all members of society to participate in politics or in any other way in their communities, from the basic začaja to the vitality of democratic institutions. It is a challenge to which we respond to all democratic men and women. Gender equality is a fundamental issue of human rights, which must constantly improve. True equality between women and men will be achieved only if the formal and substantive equality is fully realized in practice. The introduction of gender analysis in theory and practice of law ljudskih senzibilira us the differences between women and men in society and the specific ways that violate human rights of women. It is obvious that we should encourage gender-sensitive thinking that everyone could enjoy the same rights regardless of gender, skin color, race or religion.

Key words: *Women's Rights, the International Women's Day, the right to choose a marriage partner, the right to family planning, feminism, women's reproductive rights, violence against women, suffragettes*

Uvod

Prava žena su ljudska prava, prava koja se odnose i na žene, i to po osnovu jednostavne činjenice da su i one ljudska bića.¹ Prava žena spadaju u kolektivna prava jer se odnose na cijelu grupu. Ona su i individualna jer se odnose pojedinačno na sve žene. Ženska ljudska prava su sastavni dio univerzalnih ljudskih prava kojima se pridružuju reproduktivna prava žena.² Historija raznih civilizacija je najbolja ilustracija za nejednakost

¹ Prava žena, <http://www.dadalos.org/bih/frauenrechte/frauenrechte.htm>

² Reproaktivna prava žena predstavljaju oblast ljudskih prava koja se tiče isključivo žena. Ustavi država garantuju ženama pravo da slobodno odlučuju o rađanju, tako da svaka žena ima pravo da odluči da li će imati jedno ili više djece, kada, sa kime, odnosno da može prekinuti svojom voljom neželjenu trudnoću u zakonski utvrđenim okvirima.

žena i muškaraca u uživanju ljudskih prava, s obzirom da su tradicija, običaji i neki kulturni obrasci puni diskriminirajućih sadržaja po žene. Međunarodni dokumenti koji garantuju ljudska prava žena ističu da se ta prava ne mogu kršiti i povređivati po osnovu kulturnih ili religijskih normi. U toku 20. vijeka položaj žena se postepeno poboljšao promjenom ustava nacionalnih država i deklaracija na svjetskom nivou. U mnogim zemljama ukinuta su formalno-pravna ograničenja. Rezultati su bolji pristup odgoju, bolja zdravstvena zaštita i učešće žena u političkom životu. Uprkos tome pokazalo se da zaštita prava žena nije potpuno osigurana i to je tako u mnogim zemljama širom svijeta. Povrede prava žena su proizvod sile i nasilja. Najvažnije i osnovno ljudsko pravo – pravo na život i tjelesnu nezavisnost, uskraćuje se ženama širom svijeta. Žene su u velikoj mjeri izložene nasilju u porodici i društvu.

Žene imaju dugu i burnu historiju borbe za svoja prava. Naročito se to odnosi na pravo na izbor bračnog partnera i pravo na planiranje porodice. Bila je to vjekovna težnja potčinjene i obespravljene žene. To je želja supružnika da biraju svoje potomstvo, a to je osnovno ili prirodno pravo svakog pojedinca. U patrijarhalnim i tradicionalnim porodicama dominira stihijnost u reprodukciji i obimu potomstva. U savremenim porodicama žene imaju pravo izbora svog partnera, planiranja potomstva, pravo razvoda, pravo začeca, abortusa... Ženska prava – to je izraz kojim se opisuje pravni, ideološki, filozofski i politički koncept prema kome svako ljudsko biće ženskog spola samim činom rođenja, bez obzira na porijeklo ili državljanstvo, stječe određen broj neotuđivih prava, koja se sadržajem razlikuju od šireg koncepta ljudskih prava.

Razlog zbog kojih se ženska prava razlikuju od ljudskih prava najčešće je taj što su žene kroz historiju, a dijelom i danas, bile ili lišene određenih prava koje uživaju muškarci, ili imale specifična prava koja zakoni, običaji i muškarci ne priznaju. Kao razlozi za to najčešće se spominju biološke razlike između spolova, ali feministkinje i mnoge savremene društvene teorije ih nastoje objasniti vještački nametnutim „rodnim razlikama“. Kao primjer ženskog prava, koje je isključivo vezano za spol, možemo navesti pravo na odlučivanje o trudnoći, odnosno pravo na abortus.

Kao primjer ženskog prava koje se tiče jednakosti spolova navest ćemo pravo na učestvovanje u raznim oblastima društvenog života, odnosno služenje u oružanim snagama. Često se kao žensko pravo navodi pravo na društvenu jednakost, bilo da je riječ o

jednakosti u plaćama, ili mjerama pozitivne diskriminacije u svrhu jednake zastupljenosti muškaraca i žena u upravnim odborima preduzeća, odnosno predstavničkim i izvršnim tijelima vlasti.³ Gubljenjem tradicionalnih funkcija porodice žena nije samo nosilac ljudske reprodukcije, već ravnopravan partner u porodici i društvu. Zbog podređene pozicije žene javili su se mnogi pokreti koji ukazuju na stanje u kojim se žena danas nalazi i koji svojim aktivnostima traže promjenu nametnutih odnosa i vrijednosnih normi. Stjecanjem građanskih prava žene nisu stekle i oslobođenje od nametnutih uloga i potčinjenog položaja. Sad su ti pokreti razvijeni i zalažu se za oslobođenje i emancipaciju žene i afirmaciju njenih prava. Ti pokreti su doveli do spoznaje samih žena da im je potrebna organizacija i akcija kako bi popravile svoj društveni položaj.

Ženska ljudska prava potencijalno su moćno oružje u poboljšavanju položaja žena u svijetu, jer omogućuju povezivanje s globalnim razvojem i omogućuju međunarodne standarde i zakone za vrednovanje položaja žena u društvu. Brojna udruženja žena prate i preduzimaju akcije s ciljem da utječu na zakonodavstvo koje pogađa ženska prava i njihov društveni status, te priznavanje tih prava, uključujući:

- pravo žena da budu slobodne od nasilja u kući i u javnosti,
- pravo na reproduktivni izbor, uključujući odluku kada imati i kako podizati dijete,
- pravo na jednako i puno učestvovanje u svim vidovima društva, posebno u donošenju odluka koje pogađaju živote žena,
- pravo na slobodu seksualnog izražavanja i zadovoljstvo, uključujući pravo na seksualni izbor i orijentaciju, bez straha od javnog i privatnog vrijeđanja i ponižavanja,
- pravo na slobodnu odluku kako i kada učestvovati u ekonomskoj sferi,
- posebna prava žena žrtava rata i izbjeglica,
- pravo na politički izbor i izbor nacionalnosti i državljanstva, neovisno o bračnom statusu ili statusu bračnog druga.

Na regionalnom nivou udruženja žena sarađuju s drugim grupama koje se bave sličnim pitanjima. Dugoročno žele ponuditi besplatne usluge pravne podrške pojedinačnim ženama i razviti aktivnosti širom BiH.

³ http://sh.wikipedia.org/wiki/Prava_žena, Mogu se naći i na drugim internet adresama: UN: DAW; UN: Instraw; UNHCHR: Women i Amnesty: Women.

Pokazatelji stanja

U svijetu ženska populacija ima problema sa obrazovanjem. Što se tiče obrazovanja i rada, oko 100 miliona djece nemaju mogućnosti za osnovno obrazovanje, od tog broja najmanje je 60% djevojčica. Više od 2/3 ukupnog broja od 960 miliona nepismenih odraslih osoba su žene. Od ukupnog tereta rada, žene podnose više od polovine. Muškarci upotrebljavaju 3/4 svog radnog vremena na plaćene poslove, a samo 1/3 rada žena je plaćena. Zarada žena, ukoliko rade posao za koji su plaćene, iznosi 75% zarade muškaraca. Preko 90% kućnih pomoćnica – što je najčešće zaposlenje djece koja rade – su djevojčice u dobi od 12 do 17 godina.

Kad su u pitanju zdravlje i diskriminacija, između 60 i 100 miliona djevojčica budu ubijene, nedovoljno hranjene ili zapostavljane samo po osnovu njihovog spola, ili prekidaju trudnoću, ako se sazna da žena nosi žensko dijete. Djevojčice imaju manje šansi da odrastu.⁴ U nekim dijelovima svijeta broj muškaraca je veći od broja žena za više od 5 procenata.⁵

Mnogi autori koji istražuju ovaj fenomen fokusiraju svoj rad na pružanje pomoći vladinim i nevladinim organizacijama radi rješavanja raznih problema vezano za prava žena, kao što su nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje na radnom mjestu i široko rasprostranjeno nasilje u odnosima spolova, uključujući tu sistematsko silovanje u toku i nakon ratnog konflikta.⁶

Feminizam

Feminizam je naziv za skupinu ideologija i političkih pokreta kojima je cilj poboljšanje položaja žene u društvu, odnosno izjednačavanje prava žena s pravima muškaraca. Nastao je u zapadnim

⁴ Mnogi momci u indijskim selima slobodno vrijeme provode igrajući karte s vršnjacima. Oni bi se rado oženili i osnovali porodicu, ali je to prilično teško. Slobodnih momaka je mnogo više od slobodnih djevojaka. Povod za to su „ciljani abortusi“. To su abortusi koji se izvode kada ljekar uz pomoć ultrazvuka prepozna da trudne žene nose djevojčicu. Jer, za djevojku se plaća miraz, a muškarac ostaje da radi u porodici i on ostaje nasljednik imanja. (<http://www.dw-world.de/dw/0,,617,00.html?id=617>)

⁵ Ciljano zapostavljanje djevojčica u toku njihovog razvoja, nedovoljnom ishranom i brigom o njihovom zdravlju, ima za posljedicu da 450 miliona odraslih žena zaostaju u fizičkom razvoju. Više od 16,4 miliona žena danas su oboljele od HIV/AIDS. U nekim regionima Afrike i Azije pet puta više djevojčica nego dječaka je HIV-pozitivno. U Bocvani je svaka treća žena u dobi između 15 i 45 godina HIV-pozitivna!

⁶ https://www.abanet.org/rol/about/sr_about.shtml

zemljama u 19. vijeku kao jedna od posljedica industrijske revolucije. Razvoj mašina počeo je otklanjati potrebu za ljudskom radnom snagom, postepeno eliminišući jednu od prednosti koju su muškarci imali nad ženama. To je omogućilo ženama da postanu značajniji dio radne snage, pogotovo za vrijeme Prvog svjetskog rata, kada su zamjenjivale muškarce dugo vremena vezane za front.

Feminizam je izvršio veliki utjecaj na sociologiju osporavajući tradicionalnu sliku porodice kao harmoničnog mjesta sa podjednakim pravima svih članova.⁷ Pobornici feminizma istražuju nejednakosti u mnogim oblastima porodičnog života, uključujući porodičnu podjelu rada, nejednak odnos moći i aktivnosti sa staranjem o drugima. Feministički pokret se ispočetka ispoljavao u *dva oblika* – kao pokret za ravnopravnost u platama, odnosno kao pokret za davanje prava glasa ženama. Vremenom je pravo glasa postignuto u većini zapadnih zemalja nakon Prvog svjetskog rata, a kasnije i u ostatku svijeta.

Politička i ekonomska ravnopravnost žena postignuta je u institucionalnom smislu, pa je feminizam postepeno evoluirao u novu formu tzv. *radikalnog feminizma* kome je cilj bio promijeniti tradicionalnu ulogu žene u društvu putem napada na brak i materinstvo kao tradicionalne institucije, odnosno na muškarce koji su po prirodi represivni prema ženama. Iako je relativno malen broj žena prihvatio taj ekstremni stav, danas se feminizam najčešće povezuje s njim. Feminizam se u posljednje vrijeme javlja i kao svojevrsna odbrambena reakcija na porast neokonzervativizma i vjerskog fundamentalizma, kojima je cilj vratiti tradicionalne institucije kao i tradicionalni položaj žene u društvu.

Većina feminističkih teoretičara, pogotovo onih iz zapadnih i anglosaksonskih država, smatra da se feminizam razvijao u tri talasa. *Prvi* talas feminizma nastao je u 19. vijeku i označavao borbu žena za pravo glasa. Te feministkinje su bile poznate kao sifražetkinje.⁸ *Drugi* talas feminizma se javio 1960-ih i trajao do kraja 1980-ih. Obuhvatao je klasične postavke i fokuse feminizma, kao što su organizacija masovnog pokreta, rodna ravnopravnost, antiimperijalizam, promjenu zakonodavstva, ženske i feminističke časopise, edukacija žena, problematiku muškog nasilja... *Treći*

⁷ Entoni Gidens, *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 189-190.

⁸ Sifražetkinja: naziv za britanske i američke feministkinje koje su se borile za prava žena, naročito za njihovo pravo glasa.

talas feminizma započeo je 1980-ih i traje do danas. On pokušava negirati rod i nadilaziti rodne razlike, pa je zato blizak drugim teorijama: queer teoriji, post-kolonijalnoj teoriji, transnacionalizmu, ekofeminizmu, transfeminizmu, te ostalim novim feminističkim teorijama i novim društvenim problemima s kojima se žene susreću u savremenom svijetu.

Postoji nekoliko vrsta feminizma. Feminizam je ideološki prilično raznorodan pokret, s brojnim, često suprostavljenim strujama koje su ponekad pod utjecajem drugih ideologija, a ponekad pod utjecajem specifičnih društveno-ekonomskih prilika u kojima žive žene u nekom dijelu svijeta.⁹ Uglavnom se razlikuju sljedeći tipovi: liberalni feminizam, radikalni feminizam, socijalistički feminizam, ekofeminizam, individualistički feminizam...

Međunarodni dan žena

Međunarodni dan žena, 8. mart 2011. godine, obilježen je planiranim proslavama u više od 100 zemalja širom svijeta. Unatoč ovoj jubilarnoj godišnjici, Dan žena je skoro nepoznat na Zapadu, čak i u zemljama u kojima ovaj dan ima svoje korijene. Prvi **Međunarodni dan žena** zabilježen je 19. marta 1911. godine u Austriji, Danskoj, Njemačkoj i Švajcarskoj, gdje je više od milion ljudi prisustvovalo protestima u kojima se tražilo pravo žena na rad, izbore i obavljanje javnih poslova. Prva proslava Dana žena održana je u SAD-u 1909. godine, u organizaciji tada popularne Socijalističke partije Amerike.¹⁰

Mnogi ovaj datum pomjeraju na 1908. godinu, na štrajk oko 15.000 žena u tekstilnoj industriji na Lower East Sideu u New Yorku, koje su, nezadovoljne niskim zaradama i lošim radnim uvjetima, izašle na ulicu da protestuju. Jedan od razloga za proteste bilo je nepriznavanje sindikata od strane poslodavaca. Dan žena se proslavljao samo četiri godine kao službeni američki praznik, a izbijanjem Prvog svjetskog rata obilježavanje je prekinuto.

I Washington priznaje Međunarodni dan žena, koji je „premješten“ na 8.mart, tek nakon što je formalno uspostavljen od strane Ujedinjenih nacija 1975. godine. U međuvremenu, 8. mart je postao trajni praznik u sovjetskim zemljama. U početku se na

⁹ <http://sh.wikipedia.org/wiki/Feminizam>

¹⁰ Dan žena – „Pridruži mi se na mostu“, Internet adresa: <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2331195.html> (08.03.2011)

taj dan mogao čuti vapaj žena na pravo na rad u Rusiji i drugim zemljama, da bi postao neka vrsta socijalističkog Valentinova, gdje su cvijeće i pokloni zamijenili pozive za ženska prava. *Socijalistička partija* Amerike izvorno je ustanovila Dan žena u ovoj zemlji, ali je sa svjetskim ratom i boljševičkom revolucijom postala svojevrsni izgnanik u SAD-u. Stranka je ustrajala, ali nije imala takvu podršku kao prije Prvog svjetskog rata. Sad postoje znakovi promjene u Sjedinjenim Američkim Državama. Ove godine predsjednik Barack Obama proglasio je mart 2011. povijesnim mjesecom žena i pozvao je Amerikance da obilježe Međunarodni dan žena.

Pred Međunarodni dan žena 2011. godine Evropska komisija je objavila statistiku koja pokazuje da žene u EU zarađuju značajno manje nego njihove muške kolege. Prema posljednjem istaživanju žene u 27 članica EU zarađuju prosječno 17,5 posto manje nego muškarci i ta se razlika u posljednjih 15 godina ne mijenja. Podaci pokazuju da bi žene u EU trebale da rade dodatnih dva mjeseca kako bi se njihova primanja izjednačila na godišnjem nivou sa zaradama muškaraca.¹¹

Evropska unija trebala bi da slijedi primjer Norveške, koja nije njena članica, a koja je u svom zakonodavstvu primijenila kvote za žene u velikim kompanijama. Francuska i Španija uvele su slične mjere početkom ove godine, a i Belgija se sprema da preduzme takav korak. Nastoji se da evropske kompanije na dobrovoljnom nivou uključe što više žena prije nego što počnu reviziju. Kvote žele početi primjenjivati automatski. Evropska komisija još odranije ima za cilj da udvostruči broj žena u upravnim odborima kompanija u EU, za 30 posto do 2015, te da poveća taj broj za još 10 posto do 2020. Slična kvota će biti potrebna i za samu Evropsku komisiju, u kojoj su 9 od 27 komesara EU žene. Ipak 53 posto kompletnog osoblja u Komisiji su žene.¹² Socijalistički stil života je značio: zaposlena, nezavisna, samosvjesna – to je bio idealni tip žene u Njemačkoj demokratskoj republici, a moda je trebala da bude u skladu sa takvom ličnošću: ne previše glamurozna i za svaku priliku. Ali, ideal je jedno, a stvarnost je bila drugo.¹³

¹¹ Žene u EU zarađuju skoro petinu manje od muškaraca, Internet adresa: <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2330431.html> (08.03.2011).

¹² <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2330431.html>

¹³ U Lajpcigu će po prvi put biti otvorena izložba na temu mode u Istočnoj Njemačkoj. Biće izloženi detalji iz različitih perioda.

Nasilje nad ženama

Nasilje nad ženama je česta pojava. Na početku 21. vijeka jedna od pet žena na svijetu je žrtva silovanja. Između 40 i 60% svih seksualnih krivičnih djela počinjeno je nad djevojčicama ispod 16 godina. Većina ljudi koji postaju *bijelo roblje* su žene, koje su prodate u seksualnu industriju. Mnoge od tih žena su otete ili čak prodate od strane sopstvene porodice. *Izbjeglice* preživljavaju razne oblike diskriminacije i nepravdi. Oko 50 miliona ljudi u svijetu su izbjeglice, od toga je 75-80% žena i djece. Više od 300 000 mladih širom svijeta služe kao djeca-vojnici, a među njima je mnogo žena-izbjeglica. Siromaštvo je također veliki problem koji pogađa žene.¹⁴

Karakteristika ove vrste nasilja sastoji se u tome da se ono ne provodi nad jednom ženom, već nad svim ženama kao jednom socijalnom grupom. Nasilje nad ženama je sve ono čime se jednoj ženi samo po osnovu njene polne pripadnosti uskraćuje da iskoristi i realizuje sve svoje sposobnosti i mogućnosti razvitka. To je često jedna vrsta nepoštovanja žene kao ljudskog bića, što je općeprihvaćeno u društvu. Žene to isto nasilje doživljavaju kao neophodno zlo njihovog postojanja, ili kao biološki zasnovanu formu veze i odnosa između muškarca i žene.

Može se razlikovati *strukturno* i *lično nasilje*. Pod *ličnim nasiljem* podrazumijeva se direktni atak na tijelo žene, npr. silovanje žena ili djevojčica, tjelesno zlostavljanje, ubistva žena. Lično nasilje je u većini slučajeva povezano sa tijelom žene, sa njegovom reproduktivnom funkcijom i seksualitetom žene. *Strukturno nasilje* izraženo je u ideologiji manje vrijednosti, nepoštovanju žene i statusu žene kao objekta. U mnogim društvenim oblastima povezano je sa pretendovanjem muškaraca na superiornost. Vlade ne reaguju na nasilje koje je usko povezano sa spolnom pripadnošću sa jednakim kaznenim mjerama kao kod drugih krivičnih dela. Nasilje nad ženama dugo vremena se nije posmatralo kao povreda ljudskih prava, već kao privatna stvar pojedinačnih porodica i građana. Na nivou pojedinačnih država ovakva vrsta nasilja se objašnjavala kao „privatna“ stvar žrtve i počinioca.

¹⁴ Na svijetu živi otprilike 1,3 milijarde ljudi u oskudici i siromaštvu, što znači da na njih po glavi stanovnika dnevno otpada manje od trenutne vrijednosti dolara. Od tog broja oko 70% su žene. Od 1970. godine broj žena koje žive u potpunom siromaštvu je porastao za 70%, a broj muškaraca za 30%. Internet adresa: http://www.dadalos.org/focus/focus_sk.htm (Evelin Kurs, iz: *Forum*, Časopis UNESCO-vog školskog projekta, svezak 3/2002: "Žene i djevojčice u svijetu", izdala: Njemačka UNESCO-Komisija, Bonn)

Osnovno načelo u pogledu prava čovjeka jeste *načelo jednakosti*, koje potvrđuje stav da su svi ljudi jednaki u pravu i ljudskom dostojanstvu. Načelo jednakosti šansi i postupanja je sastavni dio prava na rad, korpus "neotuđivih radnih prava". Zahvaljujući razvoju evropskog radnog prava, naše radno zakonodavstvo pratilo je i integrisalo najvažnija načela u pogledu radnih prava žena, a na prvom mjestu jeste jednakost: muškarci i žene imaju jednaka prava po osnovu rada! Žena majka, naročito s obzirom na psihofizičku konstituciju i reproduktivnu funkciju, uživa posebnu radnopravnu zaštitu. Sa gledišta zastupljenosti u domaćem, uporednom i međunarodnom radnom pravu, može se reći da ta zaštita ima univerzalni karakter. *Život, zdravlje i materinstvo* su osnovne vrijednosti koje čine predmet posebne radnopravne zaštite žene. O ulozi žene u porodici izjašnjavali su se još starorimski pravници: *Žena je glava i kralj svoje porodice*.¹⁵

Šta su prava žena?

Živimo li u kulturi sve većeg nasilja ili se ono samo lakše i brže primjećuje? Jesu li neke grupe ugroženije od drugih? I jesu li žene među njima? To su samo neka od pitanja koja nas svakodnevno okružuju. Od samog početka dio UN-ove deklaracije bila je zapovijest da se nijedan čovjek ne smije oštetiti na osnovu spolne pripadnosti. Međutim, jednako kontraverzna je činjenica da se još i danas širom svijeta upravo ograničavaju u svojim ljudskim pravima, i to čak u jednom od najvažnijih i osnovnih prava – prava na život i tjelesnu nezavisnost. Što se tiče žena, postoji više problema koji se tiču njihovih prava.

Prvi problem je podjela na dvije sfere, koja postoji u gotovo svim današnjim društvima: podjela na „javno“ i „privatno“. Tradicionalno, ženama se dodjeljuje sfera „privatnog“, a muškarcima sfera „javnog“, a upravo se nasilje nad ženama velikim dijelom događa u „privatnoj“ sferi. Te dvije sfere „javno“ i „privatno“ postoje kako u tradicionalno patrijarhalnom društvu tako i u građanskom,¹⁶ zapadnevropskom društvu. *Drugi* problem se tiče glavnog smjera ljudskih prava kroz zaštitu pojedinca od direktnog upada državne moći. Ono što je

¹⁵ http://bgcentar.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=427:radna-prava-ena&catid=140

¹⁶ <http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/warum/warum.htm>

specifično za ljudska prava žena, to je da njih ne krše država, niti pravna lica, već u velikom broju slučajeva fizička lica, koja ostaju zaštićena od bilo kakve kazne, jer im to garantuju njihova ljudska prava – zaštitu pojedinca od državne moći. Upravo na ovakve povrede ljudskih prava žena država ostaje gluha. *Treći* pak problem leži u činjenici da je dosadašnji koncept ljudskih prava slabo primjenjiv na povrede ljudskih prava žena. Međutim, postoje i povrede ženskih prava koje su specifične samo za žene. Primjeri za to su silovanje, seksualna mučenja u zatvorima i izbjegličkim kampovima i logorima. Osim toga, postoje i povrede ljudskih prava, koje se vrše samo na ženama, a primjeri toga su pobačaj ženskih fetusa i nasilje nad ženom u braku.

Osim s ovim problemima, treba se suočiti sa nepoštivanjem mnogih donesenih ustava, odluka na konferencijama i deklaracija, koji svi govore o temeljnim ljudskim pravima. Jedna od važnijih konferencija je bila održana u Pekingu 1995. godine pod nazivom „Četvrta svjetska konferencija o ženama“, pa je donesena i Platforma djelovanja. *Pekinška platforma* je skup zaključaka i mjera koje su upućene za provođenje u svim zemljama članicama UN-a. Općenito, *Platforma* daje smjernice aktivnosti za poboljšanje ljudskih prava i jednakosti među spolovima u kojoj se ističe uvođenje institucionalnih mehanizama poboljšanja položaja žena. Također, veliki doprinos dala je i „Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama“, koja kaže da države trebaju osuditi nasilje nad ženama, te da se ne smiju pozivati ni na kakav običaj, tradiciju ili religiozni razlog, kako bi izbjegle svoju obavezu koja se tiče eliminacije nasilja.

Svi spomenuti problemi usko su povezani jedni s drugim i svakom od njih treba se posvetiti sa dovoljno pažnje kako bi se brže riješili, jer muče ženski rod stoljećima.

Historija pokreta žena

Poziv za jednakim pravima žena i muškaraca postao je javan i glasan tek u građanskom društvu krajem 18. vijeka. Za to postoje mnogi uzroci. Deklaracija o općim ljudskim pravima po principima prirodnog prava u Francuskoj i SAD-u dovela je do toga da se postavio zahtjev i o jednakim pravima muškaraca i žena.

Razvojem kapitalističkog modela društvenog rada mjesto stanovanja i rada bili su više odvojeni. Ovo je dovelo do nove definicije podjele rada među spolovima. Žena se definisala kao

supruga i majka, čiji je rad u porodici omogućavao i poboljšavao sam uspjeh muškarca van kuće. Porodica se smatrala kao područje socijalne komunikacije i reprodukcije izvan sfere plaćene djelatnosti, koje je sadržavalo samo muža i djecu. Žene su bile „rasterećene“ rada u plaćenju djelatnosti, a zauzvrat žena je trebala u porodici stvoriti privatno i intimno utočište, koje bi dopunjavalo vanjski poslovni svijet konkurencije za novac i moć. Isključivane su iz procesa donošenja ekonomskih, političkih i privatnih odluka. Imale su ograničene mogućnosti obrazovanja, nisu raspolagale svojom imovinom, nisu mogle potpisivati ugovore ili se zaposliti bez saglasnosti supruge. U socijalnim pravima pri razvodu i dobijanju starateljstva nad djecom bivale su u pravilu oštećene.

S novim ženskim pokretima u Evropi 70-ih godina 20. vijeka počelo se nešto više govoriti o različitim vrstama nasilja nad ženama. Tome su svakako pridonijele i muške norme o nezavisnosti i slobodi žene. Tako se u središtu našla oštećena, ozlijeđena i traumatizirana žena, ali i kao objekt muškog fizičkog i psihičkog nasilja, te seksualnog zlostavljanja. Ženski pokreti su istakli ženu kao objekt nasilja. Ovakva situacija predstavljala je plodno tlo za prve javne zahtjeve za jednakim pravima i mogućnostima žena i muškaraca.

Kršenje ženskih prava

Postoji biološko-socijološka osnova spolne diskriminacije. Istinska razlika između muškaraca i žena jedino je ona biološka: muškarci su fizički krupniji, snažniji, a žene sitnije, ali izdržljivije, obdarene sposobnošću rađanja i uz to duže žive. Kako biološkim razlikama opravdati dužnost brige o djeci kao ekskluzivno žensku? Povezanost roditelja (majke) i djeteta je jasna – trudnoća se odvija u ženskom tijelu, čime dolazi do istinske intimnosti i bliskosti koja se razvija između majke i djeteta. Žene su kroz historiju u karijeri uvijek bile inferiornije, jer se radi biološkog opstanka čovječanstva određen dio žena mora odlučiti na paralelno majčinstvo i karijeru ili samu na ulogu majke. Pitanje je koliko je jednakost spolova uopće dostižna, s obzirom na nezamjenjivu ulogu žene kao majke. Uvrijeđeni i potlačeni ženski rod krenuo je u bitku kroz koju svakim danom osvaja sve više slobode u odlučivanju o svojoj budućnosti. Oduvijek su se ženama nametali nedostižni standardi ljepote, pa

se treba zapitati imaju li oni, osim što izražavaju trenutni ukus muškaraca, i još kakvu funkciju.¹⁷

Savremeno društvo nije ništa manje zahtjevno prema ženama. Uz medije nametnuti ideal mršavosti i mladosti mnoge se žene podvrgavaju skupim i bolnim estetskim zahvatima, rigoroznim dijetama ili jednostavno pod pritiskom obole od raznih poremećaja prehrane. Izgled žene više ne odražava ono što žene jesu već ono što društvo od njih očekuje da budu: savršeno zategnute, mladolike, bez celulita, da su moderne, u trendu, savremene. Dok društvo sankcionira sve koje se u taj stereotip ne uklapaju, naslovne strane časopisa i dalje pune mlade, lijepe, zgodne, golišave djevojke. Trendovi kontrolišu žensko tijelo i um. Vođene općim uvjerenjem da je muškarac taj koji bira partnericu, žene prihvataju modne imperitive i pokušavaju se što bolje prilagoditi. Moda je odraz muške dominacije u društvu, muškarci je masovno stvaraju, a žene je slijede. Moda ima i vrlo praktičnu funkciju: ograničiti žene u fizičkom (otežavanje hoda u Kini), psihičkom (trošenje ogromne količine vremena i energije na izgled) i finansijskom smislu.

Žene na tržištu rada i u politici

U drugoj polovici 20. vijeka žene sve više klasičnu ulogu domaćice mijenjaju onom zaposlene žene, što drastično doprinosi osjećaju veće ekonomske nezavisnosti – oslobađanju od muškog finansijskog autoriteta. Iako danas masovno zaposlene, žene su ipak i dalje diskriminirana grupa: zarađuju manje od muškaraca, a u najuticajnijim društvenim procesima gotovo da ih nema. Po istraživanju provedenom među studentima Zagrebačkog sveučilišta, mladi neke profesije percipiraju kao izrazito ženske: posao njegovateljice, spremačice, sekretarice, nastavnice, službenice. Tipično muška zanimanja su politika, direktorske pozicije i poslovi menadžera. Žene i dalje nisu dovoljno zastupljene u organima vlasti i politici.¹⁸

¹⁷ U Kini su se kroz hiljadu godina posebno lijepim smatrala mala ženska stopala, što se postizalo sistematskom torturom podvijanja nožnih prstiju pod stopalo. Mladim se Afrikankama pri ulasku u pubertet ritualno, bez anestezije sakate spolni organi. Sve im je to radila rodbina, uvjerena da će svojim kćerima osigurati udaju, društveni položaj i blagostanje ako ih „odgoji“ u skladu s muškim ukusom, a to je u ovom slučaju pretpostavka da žene ne bi u seksualnom činu smjele uživati!?

¹⁸ http://www.slobodnaevropa.org/content/dan_zena_bih_/1977824.html

Odsutnost žena na rukovodećim pozicijama možemo ilustrirati primjerom trgovačkog lanca „Marks & Spencer“. Iako je ukupni udio žena među zaposlenicima tvrtke 85% , u srednjem rukovodnom kadru ih je 60%, u višem 30%, a među izvršnim direktorima samo je jedna žena! Prodor žena na tržište rada i u politiku značajan je iskorak. U socijalizmu se pokušavao izbalansirati broj muškaraca i žena u političkim tijelima. U demokratskoj historiji zabilježen je ipak vrlo mali broj predsjednica i premijerki. Žene kao stranačke pripadnice vladajuće garniture najčešće dobijaju „ženske resore“, poput pravosuđa i društvenih djelatnosti, a u parlamentima još uvijek se susreću sa šovinističkim i nacionalističkim ispadima desničara.

Čini se da odlučujuće političke poteze još uvijek povlače isključivo muškarci, a da vrijeme uticajnih političarki tek dolazi. Važnu ulogu u cijelom pitanju imaju sistem obrazovanja i stopa nezaposlenosti u društvu. Manjkavo obrazovanje, nezaposlene žene – to su uvjeti kod kojih je lakše prihvatiti tezu da ženi nije mjesto u politici. Poznato je da postoji međuzavisnost broja žena na vlasti i žena na tržištu rada. To nije jedini problem s kojim se žena mora suočiti na radnom mjestu. Postoje i mnogi drugi problemi sa kojim se susreću žene na poslu, u svijetu i kod nas.¹⁹

Kulturni ambijent i kršenje ženskih prava

Različite kulture treba upoznavati i o njima znati mnogo više. Još se nijedna religija ili kultura nije pokazala posve tolerantnom prema ženama. U mnogim su žene građani drugog reda, roba za trgovinu. Odnos islama prema ženama ne razlikuje se mnogo od drugih religija. Mnoga, iako ne sva, muslimanska društva provode do nekog stepena svojevršno razdvajanje prema spolovima (*spolna segregacija*), odvajanje muškaraca i žena na javnim mjestima. Od odvajanja spolova razlikuje se prinudna osama, kao čuvanje žene unutar kuće ili stana tako da nema dodira s javnošću. Praksa razdvajanja spolova ima vjersko i kulturološko porijeklo.

Položaj žene u muslimanskim zemljama dugo je bio navođen kao dokaz „islamskog“ tlačenja žena u pogledu pitanja koja sežu od lične slobode i odijevanja do zakonskog prava na rastavu braka.

¹⁹ Seksualno zlostavljanje ili maltretiranje na radnom mjestu sa zlouporabom položaja u Hrvatskoj se kažnjava minimalnom kaznom od 3 mjeseca do maksimalno 3 godine. U većini slučajeva do izvršenja te kazne ne dolazi.

Većina je islamskih društava bila patrijarhalna, a žene su gledane kao nosioci kulture u tim društvima. U tim društvima žena se ne smije obrazovati i raditi, a pri izlasku iz kuće moraju biti prekrivene burkom u pratnji muškog člana porodice. Strogo su zabranjena javna kupatila, muzika, plesanje, pjevanje, televizija, kino...

Zašto žene nose odjeću koja seže do peta? Protivnici prekrivanja tijela i nošenja vela označavaju taj običaj kao omalovažavanje i tlačenje žena, a zapadnjački način odijevanja poistovjećuju s individualnošću i slobodom. Uz sva nametnuta pravila kojih se žene moraju pridržavati, bilo bi za očekivati da ne smiju voziti automobile (Saudijska Arabija ne dopušta ženama da voze), niti im je dopušteno raditi u javnim službama, u Iranu nisu mogle ići na fudbalske utakmice... Za razliku od ostalih zabrana, ova ograničenja ne potječu iz islama, već iz kulturalnih običaja koji se pokušavaju opravdati različitim islamskim zabranama.

Dopuštenje za rad u javnim službama ili vožnja automobila, odlazak na utakmice, nije plod samo islama, već ranije kulture ili kulturoloških tumačenja islama. Ta ograničenja su pravi izuzetak, a nikako pravilo. Položaj žene u muslimanskim zemljama razlikuje se od zemlje do zemlje.²⁰ Mnogi masovni pokreti i ženske organizacije nastoje iskorijeniti nasilje u porodici, poučavajući muškarce i žene o učenjima iz svetih knjiga u vezi sa bračnim odnosima. Za bolje razumijevanje različitih kultura i tradicija umjesto kulturnog centrizma bolje je koristiti kulturni relativizam. Kao zaključak možemo navesti da dok žene u većini društava imaju slobodan pristup obrazovanju i zaposlenju, u tradicionalnim društvima su i dalje suočene s preprekama i teškoćama, traže jednakost spolova i bore se za svoje bolje mjesto u društvu.

Ravnopravnost žena u BiH

Nakon stotinu godina borbe za jednakost spolova u svijetu u Bosni i Hercegovini žene su i dalje neravnopravne sa muškarcima. I dalje živimo u jednom patrijarhalnom društvu, gdje ravnopravnost

²⁰ U takvom društvu, maha je uzela i poliginija (brak s više od jedne žene istovremeno). Poliginija je poniženje za ženu a priznata je i poželjna u čak 3/4 društava. Sama po sebi sugerise žensku slabost i svojevrsan „rok upotrebe“ jer zakon omogućava dovođenje u porodicu mlađe i atraktivnije žene. Dok je muška dominacija u nekim zemljama na samom vrhuncu, za poređenje ističemo podatak da je poliandrija priznata kod samo dva poznata oblika društva.

spolova gotovo da i ne postoji. Javni diskurs je takav. Cilj inicijative „Živi solidarnost!“ je da podsjeti da se borba za ženska prava ne završava samo sa formalnopravnom jednakopravnošću, sa potpisivanjem konvencije protiv diskriminacije žena, usvajanjem gender akcionog plana jedne zemlje, već svaka od žena treba, pogotovo povodom Međunarodnog dana žena, da se podsjeti i da podsjeti ostale žene, da moraju prvo na privatnom planu raditi na daljoj emancipaciji, a onda i u javnom prostoru i javnoj politici.

Ravnopravnost žena i muškaraca temeljno je pravo i zajedničko načelo u Evropskoj uniji, uspostavljeno Ugovorom o EU i Poveljom osnovnih prava. Izvještaj Odbora za ženska prava i rodnu jednakost Evropskog parlamenta o ravnopravnosti žena i muškaraca u Evropskoj uniji za prošlu godinu pokazuje da, uz pozitivan trend, rodna neravnopravnost i dalje postoji u zemljama EU.²¹ Žene u Uniji tokom svog radnog vijeka zarađuju prosječno 17,5 posto manje od muškaraca. Suzbijanje ukorijenjenih rodni nejednakosti u svim sferama društva dugoročni je izazov za Bosnu i Hercegovinu, koja teži evropskim integracijama. Čeka je dug put kako bi se kroz brojne reforme približila Evropskoj uniji. Pred BiH je mnogo posla u smislu gender senzitivizacije javne administracije, kao i senzitivizacije obrazovanja, što jeste slučaj sa većinom zemalja članica EU. U tom pogledu Bosni i Hercegovini predstoji mnogo posla.²²

Regulativa EU podrazumijeva prihvatanje direktive o jednakim zaradama, jednakom tretmanu, direktivu o samozapošljavanju

²¹ Rodna ravnopravnost je jedna od temeljnih vrijednosti modernih demokratskih društava. Zasniva se na ideji o jednakosti ljudskih bića kao pripadnika ljudske zajednice. Koncept rodne ravnopravnosti polazi od toga da sva ljudska bića imaju pravo da razvijaju svoje sposobnosti, usavršavaju i realizuju lične kapacitete i da niko nema pravo da ih u tome onemogućava, gurajući ih u unaprijed zadane rodne uloge. Ako muškarci i žene razvijaju svoje mogućnosti bez patrijarhalnih ograničenja, čovječanstvo će duplirati svoje kapacitete. Rodna ravnopravnost podrazumijeva pravo na jednakost i pravo na različitost. Put ka rodnoj ravnopravnosti je društveno prihvatanje sadržaja, postupaka i modela društvene organizacije koji vode ka njenom ostvarivanju. To znači da muškarci i žene moraju imati jednake prilike da učestvuju i da kontrolišu dobra i resurse zajednice čiji su članovi. Tako bi se u budućnosti rješavali ovi historijski problemi, nasleđeni nepravedni odnosi moći, dominacije, potcijenjenosti, prikrivene i podrazumijevajuće diskriminacije na društvenom, političkom, ekonomskom, kulturnom i obrazovnom planu, kao i u ličnom životu svakog pojedinca.

²² Aida Džugum, Uoči Dana žena u BiH: I dalje neravnopravne, Internet adresa: <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2329373.html> (07.03.2011)

i socijalnoj sigurnosti, roditeljskom odsustvu, te direktivu o jednakom tretmanu za muškarce i žene pri zapošljavanju.

Uz lokalna udruženja žena ni Bosna i Hercegovina nije izuzetak. Fondacija CURE iz Sarajeva, zajedno sa nekoliko udruženja žena iz drugih bh. gradova, organizovala je ove godine osmomartovski marš. Učesnice marša htjele su ukazati na osnovnu ideju praznika – da žene budu ravnopravne članice društva. Iako formalno živimo u demokratskom društvu, status žena je i dalje upitan. Nisu dovoljno zastupljene u organima vlasti, u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, na mjestima gdje se odlučuje. U bivšoj Jugoslaviji žene su bile tek oko 20 posto zastupljene na svim nivoima vlasti. Nastoji se vratiti barem taj nivo – 20 posto žena u Parlamentu. Evropski standardi traže još veću zastupljenost žena. U BiH one čine 52 posto glasačkog tijela. Jedino veća solidarnost među ženama može pomoći u rješavanju problema sa kojima se susreću. Šta trebaju žene da urade da bi se uklopile u idealnu sliku patrijarhalnog društva – da budu supermenke, majke, domaćice, da vode brigu od djece, da zarađuju pare, da budu dobre ljubavnice, da sve ove uloge koje su im nametnute na neki način odrade i da znaju do koje linije mogu prihvatati sve te pritiske i nametnute uloge koje im društvo daje...²³

Inače, *mobbing* je, prema mišljenju stručnjaka, više od obične uredske svađe. Definiše se kao kontinuirano psihičko zlostavljanje i ponižavanje druge osobe, s ciljem ugrožavanja njenog ugleda i ljudskog dostojanstva, a konačno i otpuštanje sa radnog mjesta. Položaj žena se u posljednjih stotinu godina popravio. Dobile su veća prava, više su zastupljene u politici, ali su i dalje manje plaćene. Podjela uloga ukorijenjena je i u Njemačkoj. Kada je Klara Cetkin, njemačka političarka i borac za ženska prava, 1910. godine proglasila Međunarodni dan žena, ni pomišljala nije da će stotinu godina kasnije žene u Njemačkoj za isti posao biti u prosjeku 23 odsto manje plaćene od svojih muških kolega.²⁴

Ljudska prava u BiH su zagarantovana Konvencijom o zaštiti ljudskih prava, u Ustavu BiH, entiteta, kantona i Distrikta Brčko. U praksi je sasvim druga situacija, jer se u BiH, unatoč raznim

²³ Zvezdan Živković, Žene nedovoljno zastupljene u organima vlasti, http://www.slobodnaevropa.org/content/dan_zena_bih_/1977824.html (08.03.2020)

²⁴ Selma Filipović, Žene i dalje manje plaćene, Internet adresa: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5331361,00.html> (08.03.2010)

deklaracijama kojima se BiH obavezala da će čuvati ljudska i druga prava, ona ipak krše. U Republici Hrvatskoj postoji opće mišljenje da su zakonita prava jednaka i da nužno znače i stvarnu jednskost. Međutim, tu je riječ o jednom stereotipu koji se teško iskorjenjuje.²⁵

Može se reći da, nakon relativne izjednačenosti u obrazovanju, diskriminacija započinje u zapošljavanju i radu. Određena zanimanja u dobro plaćenim industrijama ili djelatnostima teško su dostupna ženama. Napredovanje žena u karijeri teško se ostvaruje: one dolaze do jedne određene granice, malo je onih koje uspiju probiti takozvanu „čeličnu barijeru“.

Nasilje nad ženama je područje na kojem se najgrublje krše ljudska prava žena i ono područje u kojem ženama tek treba omogućiti ostvarivanje njihovih prava. Suzbijanje nasilja tek je započelo. Nema cjelovitih pokazatelja o veličini problema, zakonodavstvo je potrebno izmijeniti i dopunjavati. Poseban položaj, probleme i potrebe imaju žene na selu, koje čine veliki dio populacije stanovništva. Žene na selu su nižeg obrazovanja od muškaraca.

Jedan od velikih globalnih razloga nepovoljnog društvenog položaja žene je tradicijsko shvaćanje uloge žene. Ustavi proglašavaju sve ljude jednakim, bez obzira na rasu, vjeru, naciju, spol, ali žene su u praksi ipak diskriminirane. Žena je majka, domaćica i „pomažući“ član u gospodarstvu i u kući. Karakteristično je za Hrvatsku da sistemskih praćenja položaja žene u društvu i porodici nema. Samo poneka istraživanja koja se povremeno provode, daju neke pokazatelje položaja žena u društvu. Rat u BiH je direktno utjecao na živote mnogih žena. Mnoge žene morale su promijeniti svoj dotadašnji način života i preuzeti nove uloge u porodici. Period rata povećao je probleme i teškoće u porodici. Rat i njegove posljedice značajno su utjecale i na porast nasilja u porodici. U BiH o tome nema pouzdanih empirijskih pokazatelja. Žene danas imaju više mogućnosti i spremnije su tražiti pomoć zbog nasilja. Što se tiče

²⁵ Žene čine 51% hrvatske populacije, a preko 45% radnika. U osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju djevojke su jednako zastupljene kao i dječaci, a na visokim sveučilištima povećava se broj studentica u odnosu prema broju studenata (npr. medicina, biotehničke nauke imaju 80% žena, a društvene nauke 70% žena). U srednjim školama većina je zaposlenih žena, u djelatnostima socijalne pomoći, kulturi, trgovini, ugostiteljstvu i turizmu većinu zaposlenih čine žene. Na drugim nivoima vlasti ili drugim utjecajnijim poslovima situacija nije zadovoljavajuća.

svih istraživanja u BiH i Hrvatskoj, ona nam donose jedan zajednički zaključak, koji govori o tome da nasilje postoji u velikoj mjeri i da ga u svakom slučaju treba spriječiti.

Nasilje nad ženama u porodici

Nasilje u porodici možemo odrediti kao skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad drugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipulisanjem. Najčešći oblici nasilja u porodici su: tjelesno, emocionalno, seksualno i materijalno zlostavljanje ili radno iskorištavanje. Nasilje u porodici nije nova pojava i vjerovatno postoji u porodicama od davnina. Tek je nedavno prepoznato kao društveni problem, a odskora kao jedan od velikih društvenih problema. Početkom 70-ih godina prošlog vijeka počelo se ozbiljnije istraživati nasilje nad ženama. Razvojem svijesti o ljudskim pravima, te pravima žena i djece u posljednje četiri decenije srušeni su brojni stereotipi o idealnoj porodici. Postali smo svjesni problema nasilja nad ženom u porodici. Međutim, ključno je pitanje kako taj problem riješiti u praksi u savremenim društvima.

Kao što navodi opsežna UNICEF-ova analiza iz 1994. godine, koja je pratila i položaj žena u tranziciji, uključujući Hrvatsku i BiH, nasilje nad ženom često prolazi neprimijećeno i nedokumentirano, iako postoje brojni pokazatelji da je u porastu. Nasilje u svakom slučaju je kršenje osnovnih ljudskih prava. Upravo zbog toga je razumljiv razlog postojanja različitih međunarodnih konvencija i dokumenata, kao što su Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o ljudskim pravima, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žene i druge. Od početka stoljeća održane su četiri svjetske konferencije o ženama.²⁶ Potrebni su sistemski instrumenti kojima će se ostvariti istinska jednakost žena u praksi. Nadati se da do konačnog ostvarenja jednakosti između muškaraca i žena nećemo čekati dugo.

Nasilje u porodici popraćeno je različitim predrasudama i mitovima. Mit je specifičan oblik uvjerenja koje ljudi razvijaju kad ne znaju prave činjenice o nekoj pojavi. Mitovi pružaju pojednostavljena objašnjenja složenih socijalnih pojava. O nasilju

²⁶ Održane su četiri globalne konferencije o položaju žena s ciljem da prava žena učini sastavnim dijelom ljudskih prava: Meksiko 1975, Kopenhagen 1980, Nairobi 1985. i Peking 1995. godine.

u porodici postoje brojni mitovi. Zasnivaju se na uvjerenju da se takve stvari događaju „drugima“. Mitovi koji su povezani s nasiljem nad ženom su brojni i teško ih je izmijeniti. Iako postoji veliko neslaganje s potcijenjivanjem bračnih sukoba, i stručnjaci vjeruju u neke od mitova koji mogu utjecati na njihovo procjenjivanje situacije i načine pružanja podrške ženama koje su izložene nasilju u porodici. Postoje brojni mitovi o položaju žene u porodici i vezani su za nasilje u porodici. Razlozi zašto žene ostaju u nasilničkim vezama vrlo su raznovrsni. Oni mogu biti socijalne ili psihičke naravi.

Nasilje je porodični i društveni problem. Pođemo li od postavke da je žena jedan od članova porodice u kojoj je nasilje prisutno, a agresivno ponašanje prihvaćeno, odgovor uključuje pravo svake porodice na privatnost i dostojanstvo. Porodični problem se rješava unutar porodice kao osnovne društvene zajednice koju treba sačuvati, pa ispada da se nije potrebno miješati, ukoliko to žena ne zatraži. Osnovni razlog muškog nasilja nad ženama je u patrijahalnosti društva u kojem vlada model neravnopravnosti među spolovima. Iako je nasilno djelo nad ženom donekle kažnjivo, nasilni muškarci vrlo rijetko odgovaraju za nasilje.

Čuvanje dostojanstva porodice ne znači zadovoljavanje svake potrebe svih njenih članova. Porodica je povezana dinamična cjelina koja živi u složenim odnosima i interakcijama. Svaki član ima svoje mjesto, svoju individualnost i određenu ulogu. Svaka osoba ima pravo na svoju privatnost i privatnost svoje porodice, a žena ima pravo na izbor (što uključuje izbor na ulogu u svojoj porodici i izbor svoga ponašanja...). Svaka osoba ima svoj (drugačiji) pogled na svijet, odnosno svoj ugao gledanja, a različite osobe različito gledaju na istu stvar.²⁷

Uprkos uvriježenim predrasudama o nasilju koje žene doživljavaju u mračnim ulicama, od nepoznatih napadača, svjetska istraživanja, kao i iskustva ženskih pokreta i organizacija, pokazuju da je porodično nasilje nad ženama najrasprostranjenije. Nasilje nad ženom nije samo „porodična svađica“, nego je riječ o teškim nasilnim djelima koja ostavljaju znatne tjelesne i duševne ozljede, te materijalnu štetu. Živimo u društvu koje teži da ženu samu

²⁷ Postoje različiti stavovi žena prema nasilju u porodici koji bi se mogli prepoznati prema njenom izboru ponašanja: negiranje problema, preoblikovanje problema, samooptuživanje i traženje opravdanja, samokontrola i kontrola drugih, traženje socijalne pomoći i aktivno rješavanje problema.

čak učini odgovornom za nasilje koje je proživjela! Istina je ipak potpuno drugačija, jer niko ne zaslužuje nasilje i zlostavljanje. Žene koje su izložene nasilju u porodici razvijaju različite mehanizme odbrane svakodnevnog preživljavanja.

Trgovina ženama

Trgovina ljudima (eng. *trafficking*) postao je unosan biznis, obuhvaća sve radnje ili pokušaje koji uključuju otmicu, transport unutar ili izvan granica zemlje, kupovinu, prodaju, transfer, primanje ili pružanje zaštite osobi na osnovu prevare, prisile ili duga kako bi se osoba držala u nedobrovoljnom položaju (bez obzira na platu) u domaćinstvu, seksualnoj ili reproduktivnoj ovisnosti, u prisilnom radu ili ropskim uvjetima, te u zajednici izvan one u kojoj je osoba živjela u vrijeme kad je prevara, prisila i dug nastao. Trgovina ženama je začarani krug.

Vrbovanja žrtve najčešće počinje u regiji s izrazitim privrednim problemima. Žrtva se usljed neimaštine i nezaposlenosti javlja na oglas za dobro plaćen posao u inostranstvu. Često poznaje trgovce ljudima koji svaki za sebe najčešće ostavljaju dojam profesionalne, ugodne i prijateljski nastrojene osobe i nudi pokriće troškova puta, te rješavanje ostalih problema. Nakon prelaska granice situacija se mijenja: žrtvi se oduzima pasoš i biva prisiljena raditi u robovlasničkom bordelu da bi otplatila „dug“, tj. trošak putovanja. Silovanjem i batinama krši se otpor, a „dug“ sve više raste. Žena je u stranoj zemlji socijalno izopćena i zavisna od trgovca.²⁸

Trgovina ženama u regiji preslikala se u BiH. Smatra se da glavni putevi trgovine ljudima iz jugoistične u zapadnu Europu vode iz Srbije u Mađarsku i Austriju, a alternativni kroz BiH i Hrvatsku u Sloveniju. Većina žena na tim rutama je iz Moldavije, Rumunije, Ukrajine i Bugarske. Hrvatska se, uglavnom, spominje kao tranzitna zemlja, ali postoje pokazatelji da je ona i zemlja konačnog odredišta,²⁹ iako u Hrvatskoj problem traffickinga nije

²⁸ Država uhvaćenoj strankinji određuje kaznu i protjeruje je, a organizatori trgovine prolaze nekažnjeno. Žena pri povratku ima problema s deportacijom jer matična zemlja nije zainteresovana za njen povratak. Trgovcu niko ne brani da počne iznova s regrutacijom siromašnih i naivnih žena.

²⁹ Prema službenim podacima MUP-a u trogodišnjem periodu od 1997. do 1999. godine 24 žene su prokrijumčarene u Hrvatsku i prisiljene na prostituciju. Međutim, Hrvatska je i zemlja iz koje kreće trgovina ljudima (Hrvatice kao žrtve registrovane su u Austriji, Njemačkoj, Holandiji, Italiji i Španiji).

dostigao alarmantne razmjere, kao naprimjer u BiH. Prosječnom Hrvatu je bitno da se ne radi o „domaćim djevojkama“ i da se ta trgovina ne odvija neposredno u njegovom susjedstvu.³⁰

U BiH je situacija bila zastrašujuća, jer se mnogo žena prisilno prostituisalo na tržištu robljem koje se razvilo zbog rata i prisutnosti velikog broja domaćih i stranih vojnika. U BiH su postojale tržnice ženskim robljem (najpoznatija je bila „Arizona“) na kojima su se djevojke s istoka prodavale bosanskim, hrvatskim i slovenačkim trgovcima. U ovaj profitabilan posao umiješani su kriminalci, neki novokomponovani biznismeni, ljudi niskog morala, organi vlasti i međunarodni službenici. Trgovini ženama ne nazire se kraj, jer ona tek treba doživjeti svoj bum zbog povećane mobilnosti, te polarizacije bogatih i siromašnih. S aktivnom borbom protiv treffickinga trebalo bi započeti već sada (problem se još marginalizira): boljom edukacijom cijelog stanovništva, intenzivnijom međudržavnom saradnjom, većim interesom međunarodnih organizacija.³¹

Zaključak

U zaključku možemo reći da se žene već dugo bore da budu priznate kao potpuna ljudska bića i da im se zajamče osnovna ljudska prava. Ta borba je još aktuelna i traje. Položaj žena na globalnom nivou je poboljšan, ali društvene strukture i predrasude sprečavaju potpuno i neodložno provođenje ljudskih prava žena širom svijeta. Prethodno stoljeće donijelo je mnoga poboljšanja i nazadovanja, pa se čak ni u doba mira i napretka nije posebno obraćala pažnja na žene i njihova ljudska prava. Načelo jednakosti u formalnopravnom značenju, u kojem se ne pravi razlika između muškaraca i žena, često podrazumijeva skrivenu diskriminaciju žena. Pojam jednakosti treba pomjeriti prema pravoj definiciji jednakosti, koja uzima u obzir pluralnost, razlike, nepovoljan položaj i diskriminaciju. Istinska jednakost žena i muškaraca biće ostvarena samo ako se i formalna i stvarna jednakost u potpunosti realizuju i u praksi ostvare. Žene se često definišu kao posebna grupa, umjesto da se prihvati

³⁰ Hrvatska vlada je s nešto više sluha pratila problem: ured za ljudska prava pri Vladi RH izradio je nacionalni plan za suzbijanje trgovine ljudima, a Hrvatska je i potpisnica UN-ove Konvencije o suzbijanju transnacionalnog organizovanog kriminala.

³¹ <http://www.maturskiradovi.net/forum/Thread-prava-žena>

činjenica da one čine polovicu stanovništva svijeta. To razmišljanje se odrazilo i na međunarodne dokumente, gdje se žene spominju uz poglavlja i stavke o ranjivim grupama, kao što su starosjedilački narodi, starije osobe, osobe sa različitim sposobnostima i djeca. Sve ranjive grupe su bile ili su još žrtve diskriminacije, i zato nisu u stanju u potpunosti uživati svoja osnovna prava. Treba podsticati rodno osjetljivo razmišljanje kako bi svi mogli uživati ista prava bez obzira na spol, boju kože, rasu i religiju.

Literatura

1. *Enciklopedija političke kulture*, Savremena administracija, Beograd, 1993.
2. *Leksikon temeljnih pojmova politike: abeceda demokratije*, Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994.
3. *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
4. *Politička enciklopedija*, „Savremena administracija“, Beograd, 1975.
5. *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1985.
6. Pajvančić, Marijana, *Mali rečnik pojmova o parlamentarizmu*, Građanske inicijative, Novi Sad, 2001.
7. *Sociološki rečnik* (priredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Zavod za udžbenike Beograd, Beograd, 2007.
8. Stojiljković, Zoran: *Rečnik demokratije*, Građanske inicijative, Udruženje građana za demokratiju i civilno obrazovanje, Beograd, 1998.
9. Entoni, Gidens, *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005.
10. Fočo, Salih, *Sociologija*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1998.
11. Kozić, Faruk, *Demokratija i ljudska prava i bosanskohercegovački društveni ambijent*, „Meligrafprint“, Zenica, 2011.

Internet adrese:

1. http://sh.wikipedia.org/wiki/Prava_žena, Mogu se naći i na drugim internet adresama: UN: DAW; UN: In straw; UNHCHR: Women i Amnesty: Women.
2. <http://www.dadalos.org/bih/frauenrechte/frauenrechte.htm>
3. http://www.dadalos.org/focus/focus_sk.htm
4. https://www.abanet.org/rol/about/sr_about.shtml
5. <http://sh.wikipedia.org/wiki/Feminizam>

6. <http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/warum/warum.htm>
7. http://bgcentar.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=427:radna-prava-ena&catid=140
8. <http://www.maturskiradovi.net/forum/Thread-prava-žena>
9. Daisy Sindelar, *Dan žena* - "Pridruži mi se na mostu", Internet adresa: <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2331195.html> (08.03.2011.)
10. *Zabranjen Dan zaljubljenih!?* Internet adresa: <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2330431.html> (14.02.2011)
11. Aida Đugum, *Uoči Dana žena u BiH: I dalje neravnopravne*, <http://www.slobodnaevropa.org/articleprintview/2329373.html> (07.03.2011)
12. Zvezdan Živković, *Žene nedovoljno zastupljene u organima vlasti*, Internet adresa: http://www.slobodnaevropa.org/content/dan_zena_bih_/1977824.html, (08.03.2010)
13. Selma Filipović, *Žene i dalje manje plaćene*, Internet adresa: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5331361,00.html> (08.03.2010)
14. Ljiljana Pirolić, „Šikaniranje i diskriminacija: ljudska prava u BiH“, *Politika*, 10.12.2008. Internet adresa: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3862773,00.html>
15. <http://www.dw-world.de/dw/0,,617,00.html?id=617>